

Поліщук А. С.
*аспірант кафедри соціоекономіки
та управління персоналом
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СФЕРІ ОПК УКРАЇНИ

Трансформація парадигми соціального забезпечення від пасивних форм соціальної підтримки до активних механізмів соціально-економічної інтеграції вразливих груп населення є одним із ключових векторів розвитку сучасної соціальної політики. В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває пошук інноваційних інституційних механізмів соціального забезпечення військовослужбовців, ветеранів та інших категорій населення, залучених до сфери оборонно-промислового комплексу (ОПК).

За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на вересень 2025 року в країні нараховується понад 1,3 млн осіб зі статусом учасника бойових дій [1]. Експертні оцінки German Marshall Fund свідчать, що після завершення активної фази воєнних дій до цивільного життя повернеться понад 2 млн ветеранів [2], що створює безпрецедентний виклик для системи соціального забезпечення та вимагає формування принципово нових підходів до їх реінтеграції у соціально-економічне життя суспільства. Соціальне підприємництво потенційно може стати ефективним інструментом активного соціального забезпечення у сфері ОПК через створення економічно стійких бізнес-моделей з пріоритетом соціальної місії.

Соціальне підприємництво як феномен розміщується на перетині декількох наукових дискурсів: теорії підприємництва, теорії соціальних змін, теорії соціального забезпечення та інституційної економіки. У рамках еволюції концептуальних підходів можна виокремити три основні теоретичні перспективи: перспективу соціальних інновацій, що концептуалізує соціальне підприємництво як процес створення цінності через комбінування ресурсів у новий спосіб для стимулювання соціальних змін [3]; перспективу

соціального підприємства, що фокусується на організаційній формі та бізнес-моделях; перспективу соціального підприємця, що акцентує увагу на характеристиках та мотивації агентів змін.

Інтеграція цих перспектив у контексті системи соціального забезпечення демонструє парадигмальний зсув до активних механізмів соціально-економічної інтеграції. Соціальне підприємництво сприяє підвищенню добробуту через три основні механізми: створення економічних можливостей для маргіналізованих груп, формування соціального капіталу через мережі співпраці та підвищення індивідуальної і колективної самоефективності [4].

Аналіз дозволяє виокремити три основні моделі інституційної підтримки. Державно-центрична модель США характеризується комплексною системою федеральних програм підтримки. Дослідження на базі Національного опитування військових підприємців (n=2649) виявило, що участь у програмах підприємницької освіти позитивно корелює з підприємницькими намірами та фактичним заснуванням підприємств, при цьому ефект є особливо вираженим для ветеранів з інвалідністю [5].

Університетсько-центрична модель представлена програмою Entrepreneurship Bootcamp for Veterans (EBV), заснованою у 2007 році в Сиракузькому університеті, яка базується на тристадійній моделі: онлайн-навчання та підготовка бізнес-плану, інтенсивний очний тренувальний табір та довгострокова підтримка і менторство. Гібридна модель характеризується синергією державних, приватних та громадських ініціатив, фокусуючись на масштабуванні існуючих підприємств через стратегічні сесії, грантове фінансування та доступ до бізнес-мереж. Європейський досвід демонструє нові тенденції: венчурні інвестиції у європейські оборонні технологічні стартапи у 2024 році досягли \$5,2 млрд, що у 5 разів більше порівняно з довоєнним рівнем, при цьому ветерани відіграють ключові ролі як засновники, радники та інвестори.

Міжнародний досвід створює необхідний контекст для аналізу української інституційної архітектури, яка знаходиться у стадії формування та характеризується як певними досягненнями, так і системними прогалинами. На регулятивному рівні у липні 2025 року Верховна Рада України прийняла Закон про ветеранське підприємництво, який вперше визначає поняття «ветеранський бізнес» та встановлює систему преференцій: пільгові кредити, грантову підтримку, оренду державного майна без аукціонів, пріоритет у державних закупівлях [6]. Однак аналіз законодавства виявляє низку прогалин: відсутність чітких критеріїв іденти-

фікації соціальних підприємств у сфері ОПК, нерозробленість механізмів моніторингу та оцінки ефективності, обмежену інтеграцію з системою соціального забезпечення та недостатню координацію між різними державними органами [7].

На нормативному рівні функціонує програма «Власна справа», що включає спеціальний ветеранський компонент. Статистика Міністерства економіки України свідчить, що з моменту запуску програми більше 1500 ветеранів та членів сімей учасників бойових дій отримали гранти на загальну суму близько 700 млн грн [8]. Інвестиції у соціальне відновлення та розуміння ролі людського капіталу, включаючи тих, хто захищав країну під час війни, будуть критичними для майбутнього української економіки [2].

Міжнародна підтримка відіграє значну роль у розвитку інституційної екосистеми. У вересні 2025 року завершилася Програма розвитку та наставництва ветеранського бізнесу, що фінансувалася ЄС (бюджет 6 млн євро), яка охопила близько 100 підприємців-ветеранів. Європейський банк реконструкції та розвитку у рамках програми EU4Business-EBRD Credit Line з початку повномасштабного вторгнення спрямував понад 464 млн євро у кредитах та 87 млн євро у грантах на стимулювання українським підприємствам, включаючи компанії, що очолюються ветеранами.

Попри позитивну динаміку формування інституційної архітектури, розвиток соціального підприємництва ветеранів в Україні стикається з багаторівневими системними викликами. На мікрорівні основні бар'єри включають психологічні травми та ПТСР, що впливають на здатність до підприємницької діяльності, обмежені підприємницькі компетенції та знання специфіки цивільного бізнес-середовища, недостатній рівень цифрової грамотності у частини ветеранів [7]. На мезорівні виклики стосуються фрагментації екосистеми підтримки та відсутності координації між різними провайдерами послуг, обмеженого доступу до фінансування на етапі масштабування, слабкого розвитку менторських мереж та професійних спільнот ветеранів-підприємців [2]. На макрорівні критичними є відсутність комплексної національної стратегії розвитку ветеранського підприємництва, недосконалість законодавства та нормативно-правової бази, обмежені фінансові ресурси державних програм підтримки відносно масштабу потреб, слабка інтеграція соціального підприємництва у систему соціального забезпечення [7].

Вирішення цих викликів потребує формування комплексної екосистеми через інтеграцію п'яти ключових компонентів. Інституційна інфраструктура має включати розробку національної стратегії розвитку ветеранського підприємництва до 2030 року, створення

спеціалізованого агентства з розвитку підприємництва ветеранів та формування регіональних центрів підтримки. Фінансові механізми повинні забезпечити диверсифікацію джерел фінансування через державні гранти, венчурний капітал, краудфандинг, соціальні облигації та створення спеціалізованого фонду соціальних інвестицій для ветеранських проєктів. Освітня екосистема має включати адаптацію міжнародних програм підприємницької освіти до українського контексту з інтеграцією психологічної підтримки, розвиток онлайн-платформ для дистанційного навчання та створення системи менторства. Цифрова трансформація передбачає використання цифрових платформ для створення мереж взаємодопомоги ветеранів-підприємців та впровадження цифрових інструментів для доступу до ринків збуту. Міжсекторальне партнерство має забезпечити формування альянсів між державними органами, бізнесом, університетами та громадськими організаціями, інтеграцію ветеранських підприємств у корпоративні ланцюги постачання та розвиток соціальних закупівель.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. How many veterans will have the status of combatants in Ukraine in 2025. (2025). <https://surl.lt/qcqljf>.
2. Veterans and Ukraine's Human Capital Development for Recovery. (2024). <https://surl.li/eduorr>.
3. Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41(1), 36-44. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002>.
4. Kummitha, R.K.R., Honig, B., & Urbano, D. (2025). Social Entrepreneurship: A Well-Being Based Approach. *Journal of Business Ethics*, 200(3), 557-597. <https://doi.org/10.1007/s10551-024-05922-6>.
5. Tihic, M., Pritchard, A.J., McKelvie, A., & Vasquez Maury, R. (2025). Entrepreneurship Education and its Role in Transitional Entrepreneurship as Veterans Transition From Military to Civilian Life. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, 8(3), 424-451. <https://doi.org/10.1177/25151274241232357>.
6. Врегулювання підприємництва ветеранів на законодавчому рівні (31 липня 2025 року). <https://surl.li/ncffms>.
7. Bondarevska, K., Bugera, M., & Omelchenko, A. (2025). *Social entrepreneurship as a direction for the development of entrepreneurial initiatives by war veterans in Ukraine*. EMSED, 3(1), 19-27. <https://surl.li/kmzzmb>.
8. Гранти для ветеранів: 74 ветерани та їхні подружжя отримають гранти на розвиток бізнесу. <https://surl.lt/onuegf>.